

nagyon sok és ellentétes, valamint olyan lelki készülékeket szólatat meg, melyekhez az átlag ember alig fér hozzá, s ha igen, akkor sem tud vele mit kezdeni. Az igazi költőzseni azért leghűbb kifejezője fajtájának, azért tükrözi annak minden bűnét, minden erényét, mert különös alkata révén egymaga rendelkezik és rendelkezni tud mindazokkal a legkülönbözőbb lelki készülékekkel, melyek a fajta különböző tagjaiban, a faj egyedeiben mintegy elosztva, csak részben és akkor is sajátos egyéni változatokban szólnak meg.

NYIRŐ GYULA

Bunyevec népszokások

A NÉPSZOKÁSOK, népköltészeti termékek értékét és érdekességét úgyszólván csak akkor láttuk meg, amikor azok nagy része már feledésbe vészett. Az utóbbi évtizedekben a fejlődés irama a nép tömegeit is magával sodorta. Régi játékaikról, dalairól, meséiről és szokásairól megfeledkezett a gyorsan változó élet sodrában. Röstelte is az új idők hivalkodó ítélete előtt ezeket a régi cifra hagyományokat. Nem csoda, hiszen az idők új szelleme nem is annyira hangoztatott, mint inkább lélekben vallott jelszava az volt, hogy távolodjunk minél messzebbre mindentől, ami mult és lenézhető népi maradiság.

Ahol hajdani színpompájában csodálhatjuk ma is a sajátos népi szokásokat, csaknem mindenütt mesterségesen virágoztatták ki és keltették életre a népszellem egy-egy kimúlt értékét. Sok helyen kamatozó különlegességek számát, s bizonyos üzleti sáfárkodás tartja a lelket benne. A műkedvelő előadás jellegével csalogatja a közönséget s hiányzik belőle a nép magát mulattató s öntudatlanul megnyilvánuló játékos kedve. Látványossággá változott és szereplővé változtatta a nép gyermekeit, akik már a legeldugottabb faluban is tudnak színpad és szerep fogalmakról.

A régi népszokások a maguk természetességében megkopottabban is csak itt-ott élnek. A szláv-lakta vidékeken is, ahol a hagyományokhoz való ragaszkodás erősebb s a népviseletet is legjobban megőrizték, inkább csak maradványát találjuk meg egy-egy színes népszokásnak. Talán haldokolnak, talán új életre kapnak, de ma még élnek és nem a vendégforgalom növelése végett játszásként el őket a falusi élet színpadán.

Néhány ilyen népszokás még, maga élő valóságában jogot tarthat az érdeklődésre a Délvidék bunyevác-lakta helyein is. A bunyevácág gócpontja Szabadka. Kisebb lélekszámmal még Bácsalmáson, Baján, Zomborban, Bácsbokodon, Garán és Felsőszentivánon laknak bunyevácok. Hagyományaikhoz talán a bunyevácág ragaszkodik legjobban. A bunyevác nép meg is őrizte néhány népi szokásának természetes örökségét mindmáig, mégpedig megtörés nélkül. Nem szüneteltette sem a háború, sem a megszállás idején. Természetesen ezek a többnyire naptári ünnepekhez fűződő népszokások ma már

nem olyan színesek, mint régen. Megfogyasztotta őket az idő, nem látványosságok többé, inkább csak emlékei a hajdani érdekességeknek. Egykori komolyságukból vesztek abban is, hogy ma már legtöbbször nem a felnőttek, vagy a serdültebb ifjúság életében jelentenek szereplést és ünnepet. Inkább a gyermekek életében számítanak játéknak, a felnőttek már csak megértő és biztató szemlélői ennek az örökségnek.

Talán régebben a népszokások virágzó multjában is inkább csak a gyermekeket foglalkoztatta a karácsonyelőtti második vasárnap, az anyák köszöntésének napja, pontosan le nem fordítható bunyevác szóval, a *materica*. A karácsonyelőtti vasárnap az apák ünnepnapja — *oca* —, de ez már erőltetettebb és nem is olyan általános, inkább csak igyekezet, hogy az apa ünneplésére is jusson valami. Talán jóval későbbi keletű is. A bunyevácok családi életében az apa különben sem olyan közvetlenséggel megközelíthető személy, mint az anya. Mindig sokkal tartózkodóbb és ridegebb tekintély volt az apa. A magyar feleség szó hangzásában és fogalmában igazi egyenjogúságot fejez ki. A bunyevácoknál nemcsak kifejezésben, hanem értelemben és valóságban is egészen más a házastárs. Nálunk a családfő az asztalnál megosztja a legjobb falatokat, sőt le is mond róluk az asszony és a gyermekek javára, a bunyevác háznál ma sem ritka. Különösen az egyszerűbb népnél, hogy a legjobb falatokat az apa tányérára rakja az asszony. Ez a családfőnek, a kenyérkeresőnek, a ház urának joggal kijáró rész. Egy bunyevác Arany János egészen másképpen írta volna meg a Családi kör költeményének vacsora jelenetét. Az apa személyének ünneplése, felköszöntése ezért sem lehetett olyan közvetlen és meleg, mint a *materica*.

A *materica* vasárnapjának reggelén a gyermekek sorra járók a rokonokat és ismerősöket, sőt ha jut rá idő, az idegeneket is. A kisebbek néhány szóval, a nagyobbak a régi népszokáshoz híven, versekkel köszöntik föl az anyákat. Ez a bunyevác szokás ma már csakis Szabadkán és környékén dívik. A *materica* köszöntő verse magyarrá fordítva körülbelül így hangzik:

Dicsértessék, — gazdasszonykám,
Köszöntöm az anyák napján,
Tengeren át jöttem félve,
Egy kis diót adjon érte.
Fáradságra, fájdalomra
Néhány alma is jó volna.
Sok gyümölcs van a kamrában,
Pénzt is adjon hamarjában.
Hideg gyötri kinn a vándort:
Töltsön neki egy pohár bort!

A köszöntőmondók — mint a vers is elárulja — ajándékot, gyümölcsöt, diót és pénzt kapnak. A felnőtteknek természetesen a borozgatás alkalmát jelenti a *materica*, s a felnőtt felköszöntők a háziasszonynak szóló jókívánság után már a családfő vendégei. A köszöntőmondókat sokszor néhány mókás kérdés vagy tréfa után

ajándékozzák meg. Ha nem is mondható általánosnak, de gyakori ilyen alkalommal a kifogásolható rossz tréfa is. Megtörtént különösen régebben, hogy a nagyobb értékű csábító pénzdarabot, a nikkel 20 fillérest vagy a régi egykoronást borral megtöltött nagyobb pohárban nyújtotta át a házigazda, vagy valamelyik vendége a köszöntőmondó gyerekeknek. Ha az felhajtotta a bort, zsebrevághatta a pohárba vetett pénzdarabot. A bort általában szívesen kínálgatták a férfiak a gyermekeknek a háziasszony ajándékai után, s bizony a rigmusmondó gyermekek egy része déltájban már ittasan támolygott haza a matericaköszöntés körútjáról. Az oca, az apák vasárnapja ugyanaz, de ez már nem olyan kötelező erejű és nem is általános jellegű.

A karácsony és az újévi köszöntő nem különös, inkább másutt ellesett szokás utánzása a bunyeváclakta helyeken. A farsang ideje, különösen az utolsó három nap a bunyevácoknál is élénkebb, ahol szórványszerűen élnek a bunyevácok, farsangi multságuk az egyetlen igazi bunyevác nap. *Prélónak* nevezik ezt az összejövetelt és ezen az öregek és fiatalok egyaránt résztvesznek. Az éjfélutáni vidámabb hangulatban az idősebbek is tartózkodás nélkül belesodrónak a multságba és egy-egy könnyebben emlékező bunyevác nagymama éneke, meséje és tánca ilyenkor azt is sejteti, hogy hajdan sokkal színesebb lehetett a bunyevác farsang. A sokácnál, akik ugyancsak bunyevácok, de nem annyira a földdel, mint inkább halászzattal és vadászattal foglalkoztak a multban, már régibb bunyevác farsangi népszokásokat is megőriztek. Mohácson és környékén dívik ilyenkor a *busójárás*. Ijesztő faálarcban járvák muzsikaszóval az utcákat. Ez a szokás azonban már kiveszőben van. Baján enyhébb alakja ennek az úgynevezett maszka-járás. A nők férfiruhában, a férfiak nőnek öltözve, csoportosan, párosan vagy magánosan is járvák az utcákat a farsang utolsó hétfőjén és keddjén. Az utolsó nap délutánján gyakran zeneszóval kísértetik magukat. Arcukat elfödik és bekopognak az ismerősökhöz. A cél az, hogy a rokonok ne ismerjék fel a látogatót addig, amíg el nem árulja magát.

Szabadka bunyeváclakta tanyavidékein itt-ott még divatos a hamvazószerdai *tuskóhúzás*. Az a nőszülő korú legény, aki farsang idején nem talált párjára, vagy akinek házassági terve meghiúsult, az utolsó farsangnap multság után egy kötélre kötött tuskót húz végig a tanya környékén. Ez a szokás a legénypajtások ugrató tréfáinak, megbeszéléseinek következménye, vagy pedig egyszerű fogadás-szerű vállalkozás. Nem kíséri semmiféle népi ünnepélyesség, vagy szertartásosság. A pár nélkül maradt legény mókából vállalja azért, mert megígérte; vagy azért mert tüntetni akar, hogy a házasság gondolatával foglalkozott, s egyenlőre inkább a tuskóhúzás terhé vállalja.

A husvéti locsolás rendje és módja a bunyevácoknál is ugyanaz, mint másutt. De különösen a bunyevác tanyákon sokkal hangosabb a locsolás, helyenkint még most is a régi módon, kútvízzel történik és ennek igen gyakran súlyosabb következményei vannak. A pünkösdi már eredetibb és érdekesebb bunyevác népszokást is megőrzött Szabadkán. Ez a *kralyica*, a pünkösdi királynő járás. Szabadkán és

környékén mindmáig divatos. Régebben a 16—18 éves eladó sorba került nagylányok játéka volt. Ma már csak a 10—15 éves leányok kedveskednek vele a felnőtteknek. Pünkösdi két napján egy-egy csoportban nyolc-nyolc régi népviseletbe öltözött leány koszorúszerű fejdísszel járja be énekelve a város utcáit vagy a tanyákat. Ezek a kralyicák. Az első párt vezetőnek, a másodikat apródnak nevezik, a harmadik a király és királyné, a negyedik a bán és a bálné. Sokszor husvétől kezdve készülnek erre az alkalomra és tanulgatják a köszöntő énekeket. Megállítják a járókelőket és megkérdezik, hogy szívesen hallgatják-e köszöntőjüket. Mindenkit helyzete, foglalkozása és kora szerint más-más énekkel köszöntenek.

Több, mint száz ilyen pünkösdi népdal ismeretes. Más ének szavaival köszöntik a lelkészt, a jegyzőt, a gazdát, a legényeket, a leányokat, az asszonyokat, vagy az új anyát. Külön köszöntőjük van a jegyesek, a diák, a katona, a juhász, a vadász, úgyszólván minden foglalkozás számára. A köszöntő dalok egy része tréfás és kötekedő hangú. A dalos köszöntőkért ajándékot kap a pünkösdi királynők csoportja. Pünkösdkor egyébként lombokkal, virágokkal díszítik föl a kaput és az ablakokat, mint több magyar vidéken is szokás. A díszítésre különösen a bodzavirágot és a bodzafalevelet, itt-ott a pünkösdi rózsát is használják.

Más ünnepekhez különösebb népszokások nem igen fűződnek a bunyevácoknál. Szent János napjának estéjén az első világháború előtt még szokásban volt az egész országban ismert *tűzugrálás*. Itt-ott az utóbbi években felelevenítették ezt a szokást, de általánosnak ma már ez nem mondható. Az élet egyes eseményeihez, fordulataihoz, mint a keresztelőhöz, vagy az esküvőhöz kapcsolódó népszokásoknak is van érdekességük. De ezek nem sokban térnek el a magyar népszokásoktól.

BERÉNYI JÁNOS